

Frederik de Tweede, Koning van Pruisen.

(1712—1786.)

De wereld voelde verbaasd
Den polsflag van zijn leven!
Geluk te brengen zijn volk,
Was zijn verheven streven!
Schubart.

't Is op heden — den 24sten Januari — twee eeuwen geleden, dat Frederik II, door zijn volk in dankbare gedachten Frederik de Grootte genoemd, te Berlijn werd geboren.

Twee eeuwen — daar kan veel gebeuren in zoo'n tijdperk!

Berlijn was destijds een stad van minder dan 20.000 inwoners; en vandaag telt zij meer dan drie en een derde millioen. Pruisen was toen in zijn opkomst; een mogendheid van den tweeden rang; thans is het de leidende macht van een grooten Europeeschen staat. En terwijl de vader van Frederik II een koningskroon droeg, die door den tijd nog niet geïjkt was, is de nazaat van dien koning de machtigste keizer der wereld geworden.

Daar is dan wel een groot verschil. Maar het verschil in het karakter tusschen koning Frederik Wilhelm I en diens zoon Frederik II is niet minder groot geweest.

Bij den koning was allesforsch en ruw; krachtig en onbezonnen; oprecht en geweldig. Daar wortelde in dezen Calvinist en Puritein een ware vroomheid, een echte godsvrucht, maar hij kon zich niet ontworstelen aan de ruwe manieren van het toenmalige soldatenleven, en terwijl hij veel heeft gedaan voor den bloei van zijn armen, slechts aan moerassen en zandsteppen rijken staat, was hij een verachter van kunsten en wetenschappen, meende hij door zijn reuzen-grenadiers de naburige staten in bedwang te kunnen houden, en maakte hij van zijn wandelstok een Pruisischen knoet, waarmede hij de Berlijners regeerde.

De tegenstelling met zijn zoon, den kroonprins, die liefhad, wat zijn vader haatte, en verachtte, hetgeen zijn vader bewonderde, groeide van dag tot dag; voor de ingewijden was een botsing onvermijdelijk, en zij wás er, toen de kroonprins, midden in de uitvoering van zijn plannen, om over Holland naar Engeland te ontvluchten, door de dienaren des konings werd verrast en in hechtenis genomen.

Het hoofd van luitenant Katte, zijn medeplichtige, viel als een zoenoffer van den vaderlijken toorn onder het zwaard van den scherprechter; en de andere medeplichtige, de Nederlander Alexander van Spaen, luitenant bij de Pruisische grenadiers, zou dat lot niet zijn ontgaan, indien hij door het doorslikken der hem compromitteerende correspondentie zijn leven niet had gered. *)

Doch de grimmige toorn van Frederik Wilhelm I was door den dood van luitenant Katte nog niet bevestigd. Een grooter zoenoffer werd door hem geëischt, en als een andere Romein zou hij, zonder de wimpers te bewegen, zijn eigen kind, zijn eigen vleesch en bloed aan den scherprechter hebben overgeleverd, indien de krijgstraad, die het vonnis had te vellen, het schuldig had uitgesproken.

*) Toch werd Van Spaen te Spandau in hechtenis gehouden, totdat de Nederlandsche gezant baron Van Reede een goed woord voor hem inlegde, en hem uit de gevangenis verlost. Van Spaen begaf zich in Nederlandschen staatsdienst, klom op tot generaal-majoor der cavalerie, en werd in 1763, toen Frederik II Crefeld bezocht, door dezen op zijn landgoed Bellevue bij Kleef met een bezoek verrast.

Het was een treffende ontmoeting; zij hadden elkander veel te vertellen; Van Spaen dacht er later nog met innig weigevallen aan.

Doch de krijgstraad huiverde om de hand te slaan aan een jongen man, die geroepen was, om eens den Pruisischen troon te beklimmen; hij verklaarde zich onbevoegd, en allengs week bij den vertoornen vorst de toorn, om plaats te maken voor zachtere gevoelens.

Te Rijnberg bij Potsdam werd den kroonprins een eigen hofhouding vergund; daar omringde hij zich door groote mannen op het gebied van letterkunde en dichtkunst, en wijdde zich in den roes der achttiende eeuw aan de vreugden, die door de vriendschap, de wetenschap en de kunst werden geschonken. Hier dweepte hij met den Franschen geest; hier offerde hij aan de Fransche beschaving; hier huldigde hij den geest der eeuw.

De stoutmoedige en vermetele filosofie dezer eeuw verrukte hem; haar consequenties zetten zijn ziel in vlam, en terwijl er van de oude levensbeschouwing niets overschoot dan de vage begrippen van God, onsterfelijkheid en deugd, lachte hij met zijn gelijkgezinden om de Gereformeerde leer, die zijn vader hem had willen inpompen, en haalde hij den neus op voor die steile, hoekige, droge Calvinistische leeraren, zonder humor en zonder geest, die zoo wonderlijk afstaken bij het knetterend genie van Voltaire en consorten.

De naam van Voltaire duidt reeds het karakter aan der achttiende eeuw, die Frederik II met zijn roem heeft vervuld. Een andere wereldbeschouwing brak zich baan; de ontdekkingen op het gebied der natuurwetenschappen in de zestiende en zeventiende eeuw hadden haar voorbereid, en de mannen der wijsbegeerte begonnen altaren te bouwen voor de rede. De rede werd oppermachtig; Voltaire meldde zich aan als haar hoogepriester; en de Bijbel werd door de groote denkers der eeuw voortaan gelezen bij het licht van die hooggeprezen rede.

Voltaire was de man, die den kroonprins betooverde; geen vuriger vereerder heeft Voltaire gekend; en deze vriendschap duurde nog voort, toen Frederik II reeds lang koning was. Doch plotseling is er toen een einde aan gekomen; de Franschman werd te overmoedig; hij stal de gedichten des konings, en gaf ze in Zwitserland uit.

Toen was het met de vriendschap voorgoed gedaan; Frederik II wilde niets meer met hem hebben uit te staan. En den man, dien hij eens als de waardige evenknie van Cicero en Plinius had geroemd, noemde hij later met den snijvendsten spot een infamen vrek, een dief en een belachelijke ijdeluit.

Toen de koning ziek werd, en het sterven zou worden, haastte de kroonprins zich naar het koninklijk paleis. Met betraanden blik rustten zijn oogen op het verbleekende gelaat van zijn vader; geen wanklank verstoorde de plechtigheid van dit oogenblik; en in de armen van den kroonprins gaf Frederik Wilhelm I den geest. Tot het laatste toe was hij bij zijn volle bewustzijn gebleven; staande voor de poorten des doods, beledde hij met God verheerlijkende zekerheid zijn geloof in Christus als den Heiland voor arme zondaren, en als een held bezweek hij in zijn laatsten strijd.

Met geestdrift en grooten ernst begon Frederik II zijn taak als regeerder, een lofwaardig voorbeeld gevend van trouwe plichtsbetrachting. De groote verdiensten van zijn vader als koning erkennend, bouwde hij voort op het fundament, door zijn voorganger gelegd; wijze spaarzaamheid bleef aan de orde van den dag, en een koninklijke verordening gaf aan het volk volledige persvrijheid.

Frederik II ging nog een stap verder; hij gaf volle vrijheid van eeredienst, en zijn gevlugeld woord: „In mijn staten kan ieder op zijn eigen manier zalig worden," is wereldvermaard geworden.

Men heeft aan deze uitspraak eigenlijk te veel eer bezwezen; men heeft haar de uiting eener koninklijke verdraagzaamheid genoemd, den angel eener spottende onverschilligheid voorbijziende, die Frederiks uitlatingen helaas zoo dikwijls heeft gekenmerkt.

De Koning heeft drie ernstige oorlogen gevoerd; den eerste, om Silezië te veroveren, en de beide andere, om Silezië te behouden. Met schitterend beleid en onovertroffen heldenmoed, met groote kracht en met de taale

Het bezoek van Frederik de Grootte aan Crefeld op 10 Juni 1763.

hardnekkigheid, die hij van zijn vader had geërfd, heeft Frederik II het kleine Pruisen tijdens den laatsten Silezischen oorlog, gedurende zeven jaren tegen de machtigste mogendheden van Europa verdedigd. In 1761 scheen het rijk den ondergang nabij, maar boven de in puin gestorte steden en dorpen rees de ster van Pruisen weer op, en toen de Koning in 1763 zijn blijden intocht hield in de nijvere stad Crefeld, lag de zevenjarige oorlog met zijn verschrikkingen achter hem, en trad hij als overwinnaar uit het strijdperk.

Het was in de oogen van geloovigen en ongelooovigen als een wonder, dat Pruisen niet was bezweken; als door het oog eener naald had Frederik II het gehaald. Maar nooit heeft hij, zoover de geschiedenis er van gewaagt, verklaard, dat God hem had gered uit al zijn benauwdheden; hij steunde in zijn oorlogen niet op God, maar op zijn zwaard, en deze Jerobeam II der achttiende eeuw, deze achterkleinzoon der vrome Oranje-prinses Louise Henriette, trok zonder God en zonder gebed ten strijde.

Maar onder zijn dappere veldheeren was er meer dan één, die geen slag begon, zonder om des Heeren zegen te smeeken; dat wist Frederik II; en waar hij oprechte, innige godsvrucht ontdekte, daar zweeg zijn spot, en toonde hij zijn eerbied.

Toen de Zevenjarige Oorlog was afgelopen, legde de Koning er zich met alle kracht op toe, om de bronnen der welvaart te ontsluiten. Hij onderzocht alles met eigen oogen; hij had een open oog voor de belangen van den handel, van de nijverheid, van den landbouw; hij liet de dorre heide ontginnen, bevorderde de immigratie van nijvere burgers, en plaatste allengs 43000 huisgezinnen uit den vreemde over in Pruisen. Deze kolonisten beloonden ruimschoots de gastvrijheid, hun bewezen; zij herschiepen de moerassen en poelen in lachende gaarden, en bevolkten meer dan 500 dorpen, die nieuwe welvaart brachten.

De Koning verstrekke gelden uit zijn privaatkas, als de staatskas te kort schoot, om de verarmde inwoners bij te springen; hij keek den Nederlanders de kunst af van kanalen graven, en schreef den ouders het verplicht schoolbezoek hunner kinderen voor.

Hij heeft de voorrechten van den adel gehandhaafd, maar niettemin streng toegezien, dat de daglooner met den prins gelijk stond voor de rechtbank. Hij gaf in alles een voorbeeld van werklust en plichtsbetrachting; daar te Potsdam, waar zich zijn hof bevond, zag men geen schitterende feesten, geen laffe kliek van nietsdoeners, maar daar zag men den Koning van Pruisen in Spartaanschen eenvoud en in een afgedragen plunje van den vroegen morgen tot den laten avond in de weer voor zijn volk.

Hij heeft gewerkt, tot zijn door jicht en waterzucht geteisterd lichaam het opgaf; hij stierf als een stoïcijn in zijn grooten leuningstoel in het paleis te Sans-Souci, en het volk zeide met ontroerde stem: „Onze oude Frits is dood.”

Zoo noemde hem het volk. En terwijl het bij zijn uitvaart tranen van smart en droefheid schreide, prees het zijn rechtvaardigheid en zijn wijsheid, zijn heldenmoed en zijn beminnelijkheid.

Van ouder op kind, zoo is die merkwaardige figuur overgebracht van de achttiende tot op onze, tot de twintigste eeuw. En zooals de oude Frits hem door zijn voorvaderen werd geteekend, ziet de Pruis van heden hem nog; een man van nauwelijks middelbare lengte, tenger van lichaamsbouw, in eenigszins gebukte houding, de groote driekante steek op de vergrijsde slapen, in de blauwe uniform, de hand op den stevigen wandelstok gelegd, het arendsoog flinkerend in koninklijke majesteit of tintelend van geestigen humor.

Zoo staat deze man voor het Pruisische volk geteekend, en al zou zijn metalen standbeeld te Berlijn in gruis vallen, zijn naam zal blijven leven in de herinnering van dit volk.

L. P.

TURKEN EN CHRISTENEN.

Er is een kreet van verontwaardiging door Europa gegaan, toen eenige maanden geleden Italië zijn legioenen naar Tripoli zond, om zich het land, waarop het niet het minste recht had, toe te eigenen. En bij kalmer nadenken moesten de andere volken van Europa erkennen, dat ze in Afrika, in Azië, in Amerika nooit anders hadden gedaan.

Er is een kreet van afkeer opgegaan, toen bekend werd, dat de Italianen in de oases rondom Tripoli als barbaren optraden tegen de inboorlingen, en in hun woede geen vrouwen, geen grijsaards, geen kinderen zelfs ontzagen. En menig Europeesch volk moest de hand in eigen boezem steken, en erkennen, dat het in de landen der Heidenen op zijn beurt evenzoo had gehandeld.

Aan den kant der Turken scheen het recht te zijn; aan den kant der Christenen al het onrecht. En men zou geneigd zijn — want in een strijd kiest men onwillekeurig partij — de Turken de overwinning toe te wenschen, opdat het recht zou zegepralen.

Wie echter weet, hoe de Turken huishouden in de landen, waar ze onbepaalde macht hebben over de Christenen, trekt de sympathie, die naar hun kant ging, even spoedig terug. In Europeesch Turkije hebben de Turken geen onbepaalde macht, ze moeten de mogendheden naar de oogen zien; dat is hun gedurende de geheele negentiende eeuw wel duidelijk gemaakt. Maar in Azië vinden de Christenen, die onder den Turk staan, geen beschermer.

Nog is niet vergeten de groote moord op de Armeniërs, een kleine twintig jaren geleden. Wat heeft Europa toen gedaan? Ja, de edele Gladstone verhieft zijn stem en schold den sultan den grooten moordenaar, doch zijn stem was als van een roepende in de woestijn, waarnaar geen mensch hoort, en niet lang duurde het, of de Duitsche keizer wandelde in Constantinopel arm in arm met Abdoel-Hamid. Het bloed der Armeniërs riep tevergeefs om wraak. Europa had in Aziatisch Turkije geen belangen. Ziet u, geen belangen! Wat vraagt de staatkunde om recht!

En als we tegenwoordig kennis maken met het land der Armeniërs, dan zien we, hoe nog steeds de hand van den overheerscher zwaar drukt. Handwerk, nijverheid, landbouw kunnen er niet tot bloei komen, want ze zijn in de handen der Christenen, en daarom worden moeilijkheden in den weg gelegd.

Zoo wil bv. de katoen in een groot deel van het land uitnemend gedijen. Men zou verwachten, dat de Armeniërs, die bekwame handwerkers zijn, zelf die katoen zouden spinnen en weven. Doch zonder goedkeuring der overheid mogen ze geen onderneming beginnen, en . . . de goedkeuring wordt hun geweigerd. Nu gaat de katoen naar het buitenland, meest naar Engeland, en de katoenen stoffen kunnen ze voor hooge prijzen terug koopen.

In de Moesch-bergen leven miljoenen geiten. De huiden gaan naar Marseille, en worden daar bereid tot chevraulleer. Zou een Armeniër een looierij willen beginnen, de regeering zou het hem weigeren. Hij kan Fransch leer koopen, zoo hij het begeert.

In de Sassoën-bergen was vroeger een bloeiende ijzerindustrie, die de omstreken voorzag van ploegscharen en ander akkergereedschap. In den tijd van den grooten moord is deze industrie verwoest; alle gereedschap werd den lieden ontnomen, en tot heden is niets gedaan om dezen arbeid weder op gang te brengen.

Zoo doen de Turken tegen de Armeniërs, uit haat. De Mohamedaan haat den Christen. Hij laat hem desnoods zijn godsdienst, omdat Mohamed het geboden heeft, maar hij verdrukt hem zooveel hij kan, en waar hij durft, ontnemt hij hem het leven. Recht bestaat niet voor den Christen, die onder onbepaalde Turksche heerschappij staat.

Wie dat wil zien in een eenvoudige geschiedenis uit het dagelijksch leven, leze onderstaand verhaal, ons ge-